

Professionele ontwikkeling van leerkrachten in de context van financiële educatie

Boukje Compen

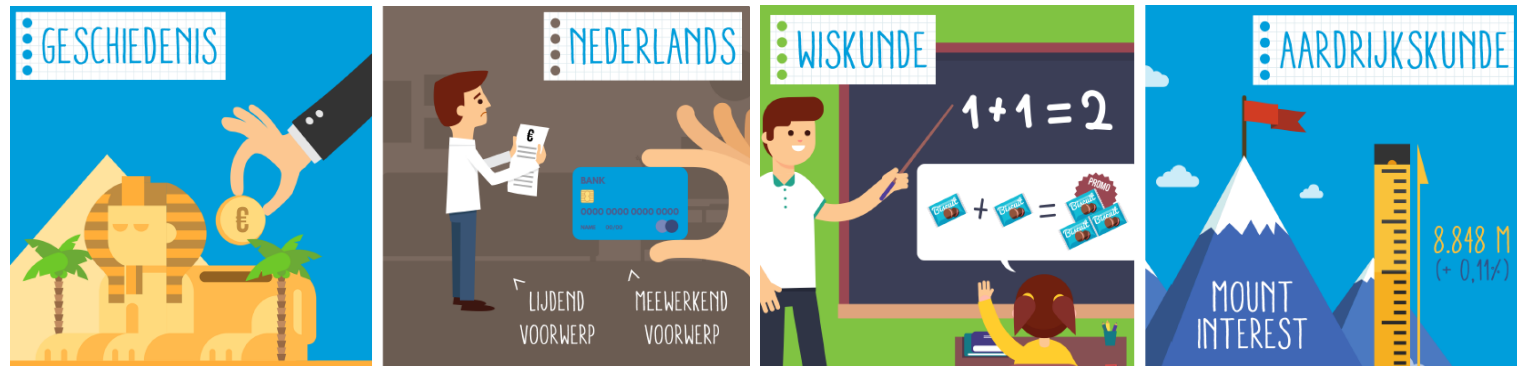
Kristof De Witte

Wouter Schelfhout

20 juni 2018

Financial Literacy @ School

FINANCIËLE EDUCATIE IN JOUW LES?

Financiële geletterdheid

“Een **combinatie** van het bewustzijn, de kennis, de vaardigheden, de attitudes en de gedragingen die nodig zijn om degelijke financiële keuzes te maken, en uiteindelijk **financieel welzijn** voor het individu te bereiken”

In 2015, haalde **12%** van de Vlaamse 15-jarigen het basisniveau financiële geletterdheid, zoals gesteld door de OECD, niet. Dit is zorgwekkend:

- Financiële geletterdheid wordt steeds **belangrijker**
Hogere levensverwachtingen, veranderingen in pensioen- en inkomenssystemen, en een meer complex aanbod van financiële producten en diensten
- Relatie met wenselijk financieel gedrag op zowel de **korte als lange termijn**
Vermogensopbouw, schuldbeheer en pensioenplanning
- Voordelig voor het welzijn op **individueel én maatschappelijk niveau**
Concurrentie en innovatie leiden tot een efficiëntere financiële sector

Financiële geletterdheid

In 2005 raadde de OECD nationale overheden al aan om **financiële educatie** te bieden op scholen.

De focus op financiële educatie op scholen is te verklaren:

- Niveau van financiële geletterdheid is persistent
- Op steeds jongere leeftijd financiële beslissingen
- Gedrag van jongeren is nog beïnvloedbaar
- De mogelijkheid om alle leerlingen te bereiken
Zelfselectie, socio-economische achtergrond, financiële geletterdheid van ouders

>> De Vlaamse overheid volgt andere landen momenteel op door financiële educatie op te nemen in de nieuwe **eindtermen** (vanaf schooljaar 2019-2020 geïntegreerd).

De leerkracht

In de literatuur wordt beschreven dat goed getrainde leerkrachten een van de belangrijkste **vereisten** zijn voor het **succes** van **financiële educatie** programma's op scholen.

Zijn Vlaamse leerkrachten momenteel capabel om financiële educatie te bieden?

>> Online vragenlijsten onder 300 leerkrachten secundair onderwijs

De leerkracht

De belangrijkste **resultaten**:

Terwijl 93% van de leerkrachten het belangrijk vindt dat scholen financiële educatie bieden, vindt maar 34% van de leerkrachten zichzelf capabel genoeg.

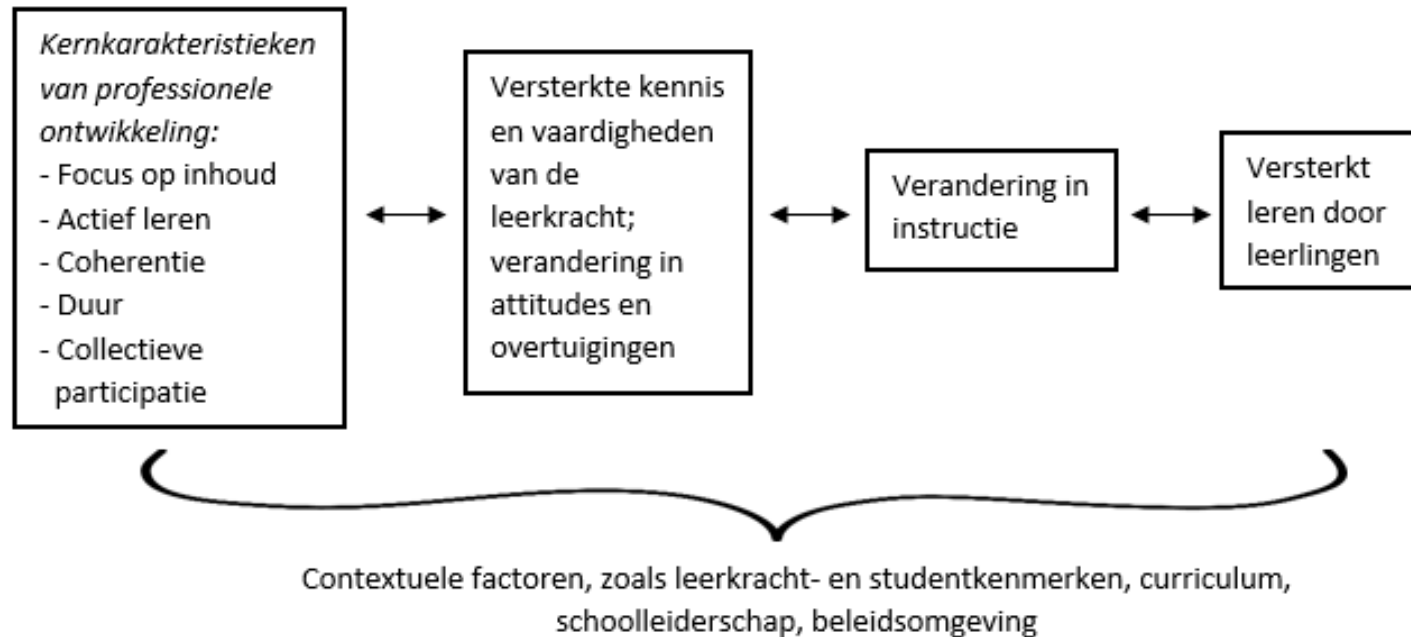
De financiële geletterdheid van leerkrachten werkt ook objectief getest om te kunnen beoordelen om les te geven over financiële zaken:

- 51% heeft voldoende financiële kennis
- 30% heeft de gewenste financiële attitude
- 87% toont voldoende wenselijke financiële gedragingen

>> Voordat financiële educatie succesvol kan worden uitgerold, zal er dus **eerst** moeten worden gezorgd voor **competente leerkrachten**

Professionele ontwikkeling

Om ervoor te zorgen dat leerkrachten in staat zijn om financiële educatie te kunnen bieden wanneer dit onderdeel wordt van de eindtermen, moeten zij worden **geprofessionaliseerd**.

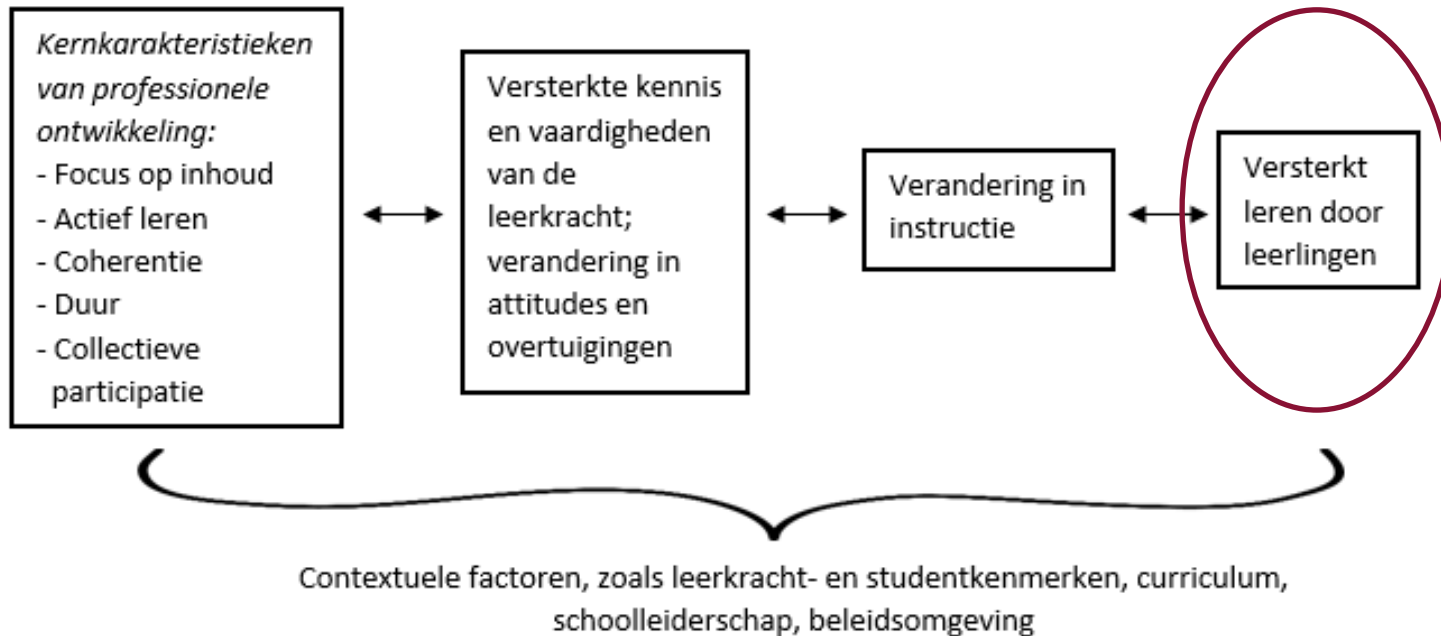

Professionele ontwikkeling

Wat is er al bekend over aspecten die nodig zijn voor **professionele ontwikkeling** van leerkrachten in de context van financiële educatie?

>> Literatuuronderzoek op basis van het voorgaande model

Welk leerdoel wordt nagestreefd?

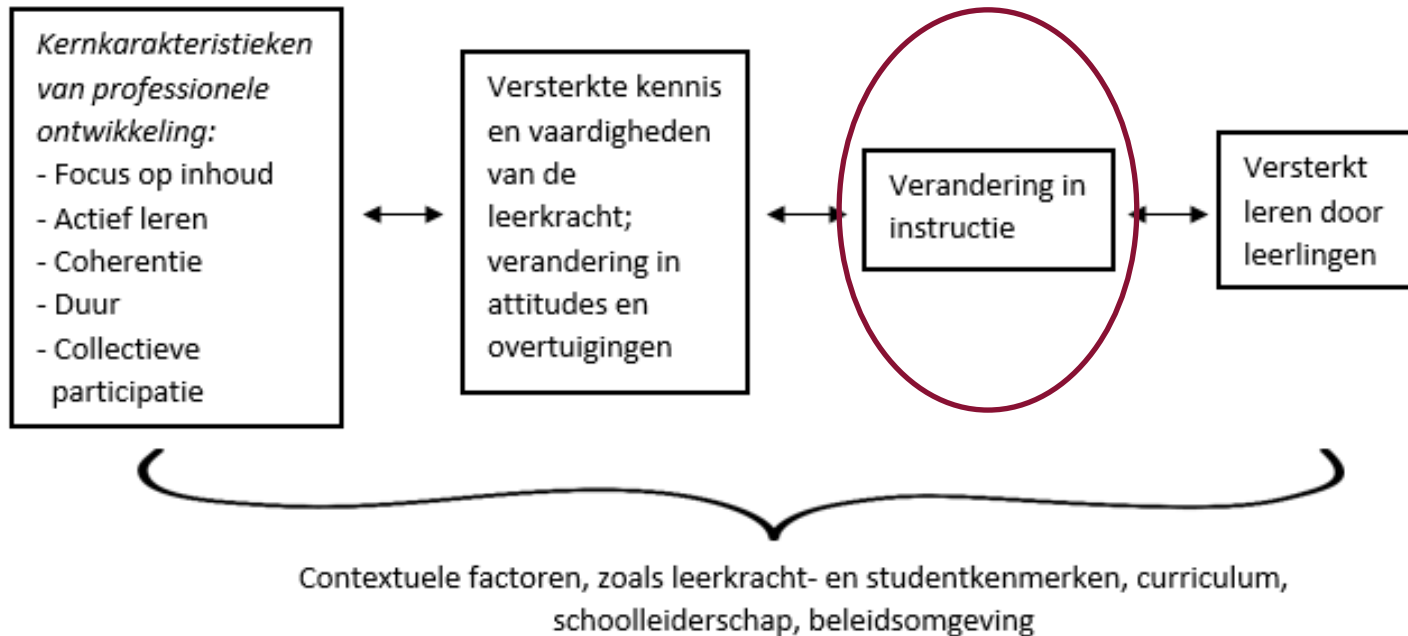
Welk leerdoel wordt nagestreefd?

Een hogere **financiële geletterdheid** van leerlingen:

- Financiële kennis
Met een bankbiljet van € 100,00 kan ik over 5 jaar meer/minder/even veel kopen
- Financiële attitude
Ik geef geld liever uit, dan dat ik het spaar
- Financieel gedrag
Voordat ik iets koop, ga ik eerst goed na of ik het kan betalen

>> Combinatie!

Wat is belangrijk in het lesgeven?

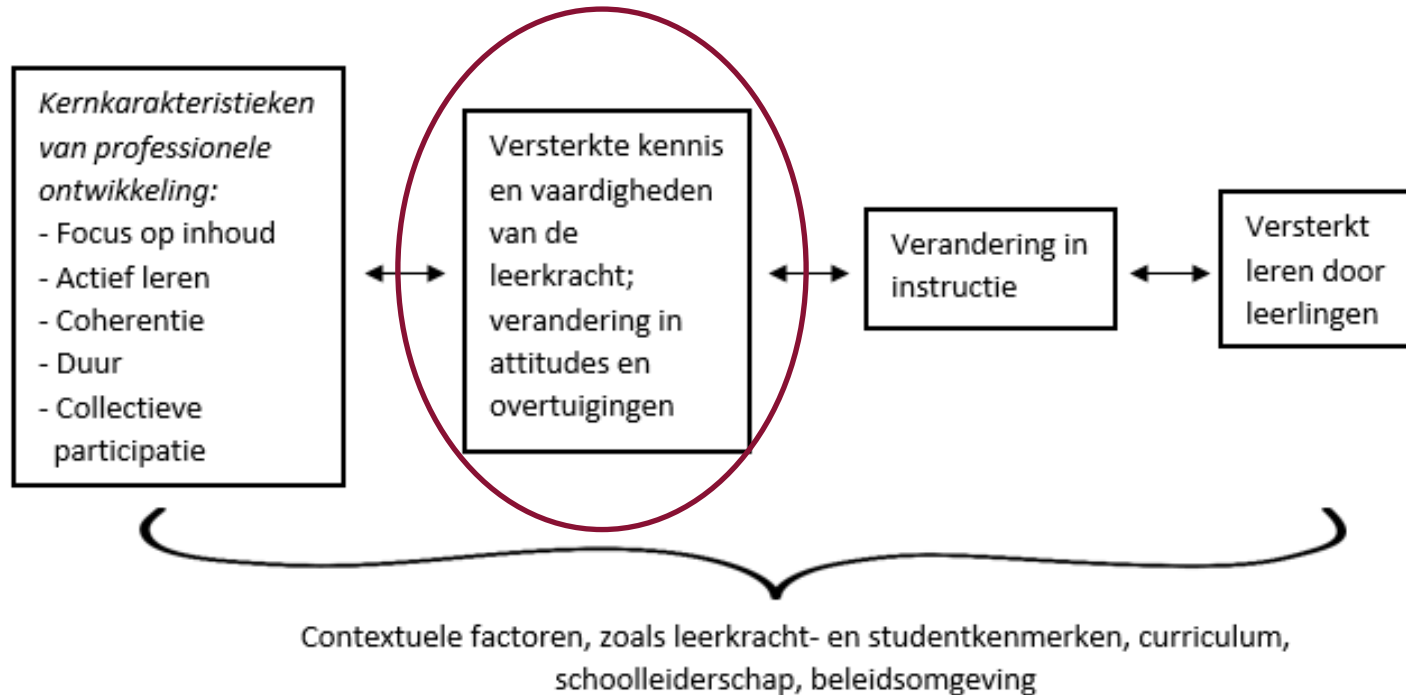
Wat is belangrijk in het lesgeven?

De literatuur bevat een aantal specifieke aanbevelingen.

Leerkrachten kunnen best:

- Ernaar streven om gewenste **financiële attitudes en gedragingen** van hun leerlingen te ontwikkelen, naast het verhogen van hun financiële kennis
- Leerlingen de mogelijkheid bieden om te **leren door te doen**
- Ervoor zorgen dat hun lessen aansluiten bij de **leefwereld** van hun leerlingen
- Tussen leerlingen **differentiëren** in de klas

Welke leerkrachtkwaliteiten zijn vereist?

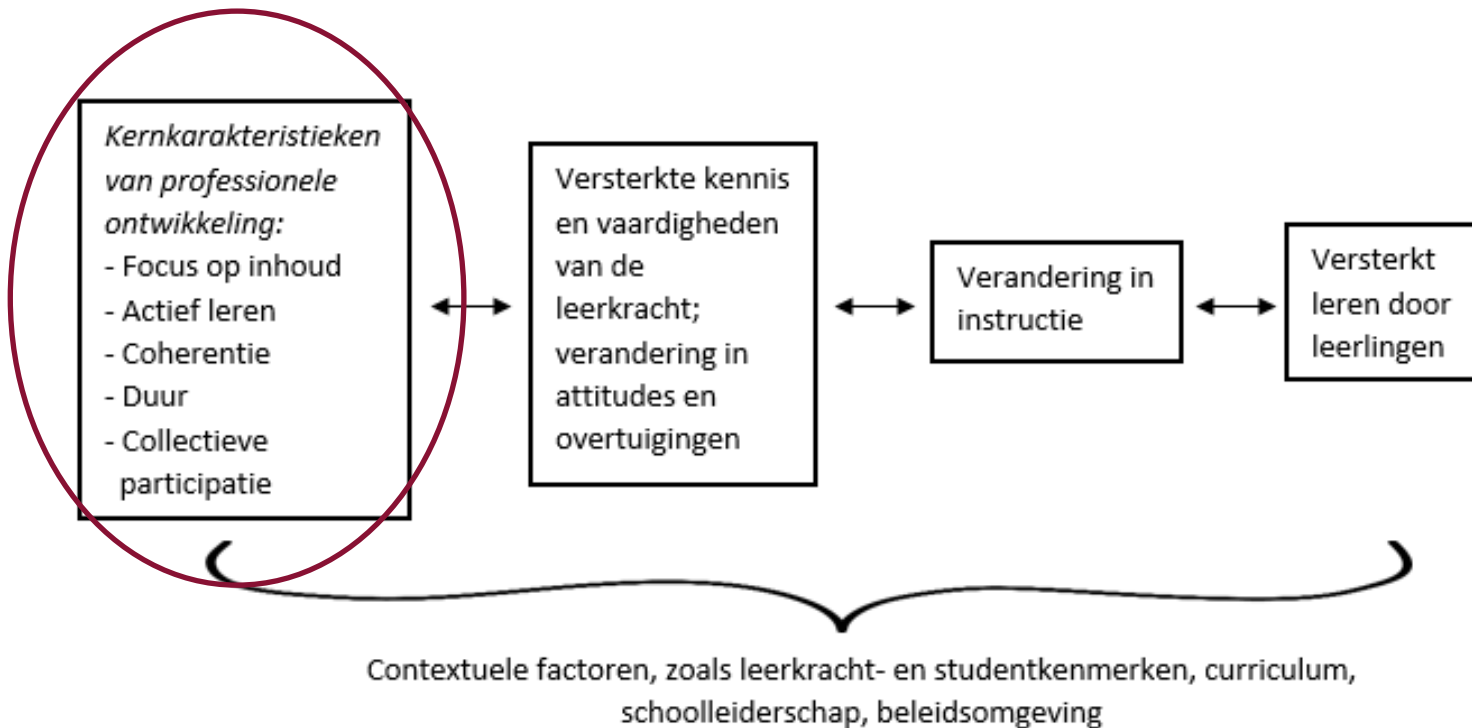

Welke leerkrachtkwaliteiten zijn vereist?

Er is al een relatief goed beeld van de kwaliteiten die nodig zijn, en of leerkrachten daar momenteel aan voldoen. De belangrijkste bevindingen:

- Leerkrachten hebben niet voldoende **inhoudelijke kennis** over financiële zaken, en missen ook nog de **pedagogische kennis** die nodig is om de inhoud over te brengen op hun leerlingen
- Leerkrachten zijn het duidelijk eens over het **belang** van financiële educatie, maar **voelen zichzelf nog niet competent genoeg** om dit zelf te kunnen bieden
- Er is een grotendeels positieve attitude tegenover het deelnemen aan **professionele ontwikkeling**

Hoe worden kernkarakteristieken geïntegreerd?

Hoe worden kernkarakteristieken geïntegreerd?

- Er is, in de context van financiële educatie, een duidelijk gebrek aan studies waarin er werd gefocust op het evalueren van de kernkarakteristieken van professionele ontwikkeling
- Daarnaast is het **bijna onmogelijk** om de effectiviteit van professionaliseringsinitiatieven als onderdeel van eerder geteste financiële educatie programma's te **herleiden**:
  - De meerderheid van artikelen evalueert het programma als geheel
  - Vaak weinig details over initiatieven
  - Studies verschillen sterk in de algemene opzet en context

Hoe worden kernkarakteristieken geïntegreerd?

Máár wel inzichten uit algemene PO literatuur (context-onafhankelijk):

- **Focus op inhoud**
Vakinhoudelijke en vakdidactische kennis
Bijvoorbeeld: presentaties van experts, voorbeeldlessen, online trainingssessies, etc.
- **Actief leren**
Ervaringsgericht leren
Bijvoorbeeld: discussies met collega's, schrijven van lesmateriaal, etc.
- **Coherentie**
Aansluiting bij curriculum, leerplannen en eindtermen
Noden, motivaties en interesses van leerkracht en leerlingen
- **Duur**
Zowel totaal aantal uren en de spreiding daarvan
> 14 uur
- **Collectieve participatie**
Interactie en discussie met collega's
Leergemeenschappen >>

Conclusie

Er is een relatief duidelijk beeld van:

- Het **leerdoel** dat wordt nagestreefd
- Wat er belangrijk is in het **lesgeven**
- Welke **kwaliteiten** leerkrachten nodig hebben

Maar, er zijn nog maar weinig studies die **experimenteel** onderzoek hebben gedaan naar de effectiviteit van PO initiatieven in financiële educatie. Met name de **kernkarakteristieken** uit het algemene PO model zijn nog maar weinig systematisch onderzocht.

>> Financial Literacy @ School

Experimenteel onderzoek

Verskillende professionaliseringsinitiatieven rond financiële educatie worden vergeleken. Hierbij ligt de focus op twee vernieuwende condities:

- 1) Digitale professionalisering
Sinds februari 2018 >>
- 2) Leergemeenschappen
Vanaf september 2018

Experimenteel onderzoek

Doelgroep

- 13-14 jarigen (2^e leerjaar)
- Zowel A & B stroom
- Controlegroep (scholen ontvingen materiaal later)
- Interventiegroepen (wel/geen professionaliseringstraject)

Inhoud van lesmateriaal

- Escape room (digitale of papieren versie) >> informatie fiches
- Focus op betaalmiddelen
- Mogelijk als vakoverschrijdend project
- 4 x 50 minuten
- Groepjes van 2 leerlingen

>> 33 scholen met 1629 leerlingen

Experimenteel onderzoek

Professionaliseringstraject

- Toegang tot een digitale leeromgeving (Toledo)
- Focus op betaalmiddelen (**vakinhoudelijk**) en differentiatie (**vakdidactisch**)
- Video's, quizjes, discussiefora, links naar relevante websites, etc.
- Streven naar actief leren en **interactie** met collega's

Keuze voor interventie

- Mogelijkheid tot implementatie op grote schaal
  - Implementatie op korte termijn mogelijk
  - Flexibel naar de agenda's van leerkrachten toe
- }] Nieuwe eindtermen!

>> Leerlingen waarvan de leerkracht toegang kreeg tot het professionaliseringstraject verbeteren het sterkst op een test die peilt naar hun kennis over betaalmiddelen.

>> Volgende fase: opzetten en evalueren van effectiviteit van leergemeenschappen in financiële educatie

Leergemeenschappen

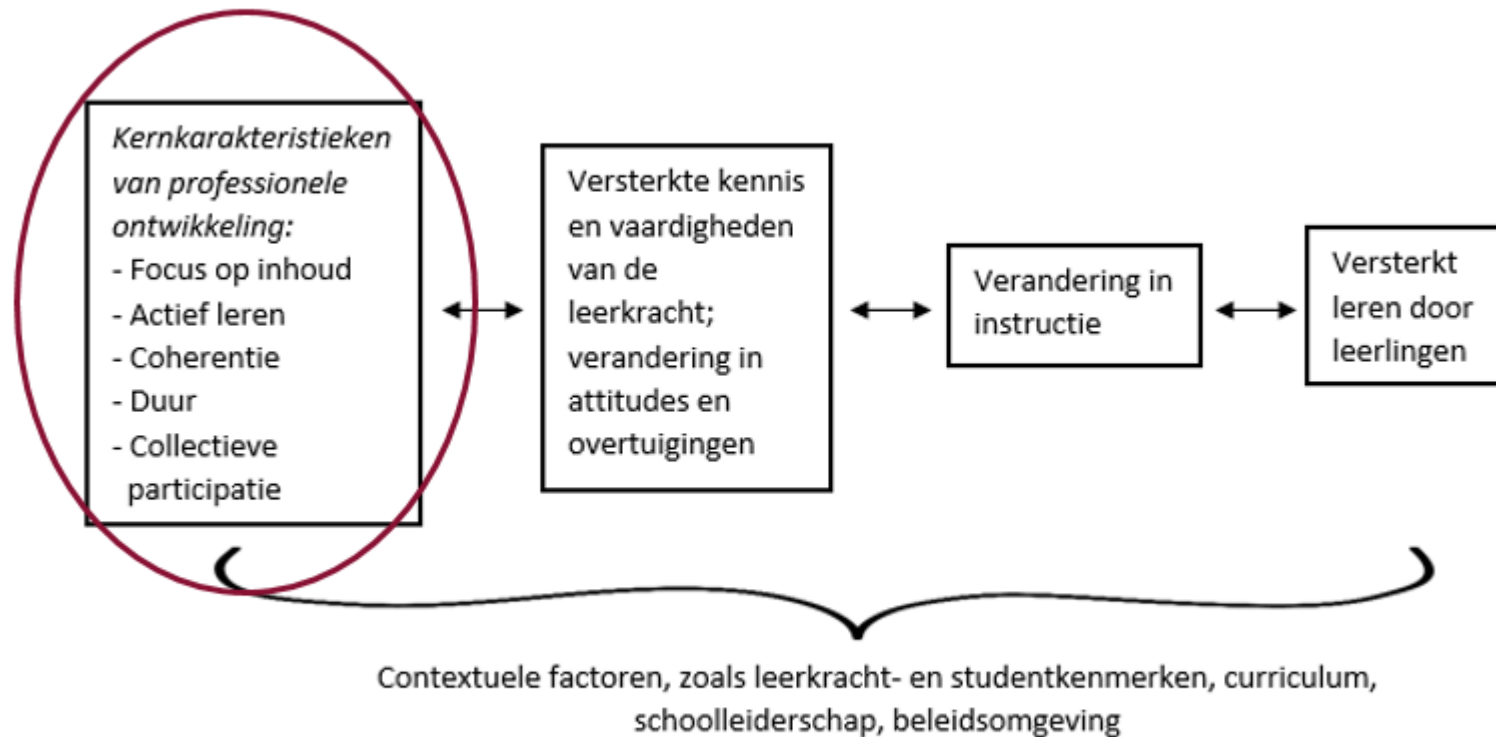
In deze context:

- Een groep van leraren uit verschillende scholen
- die invulling gaan geven aan financiële educatie
- en onder begeleiding van een procescoach
- materiaal uitwisselen, concreet uitwerken én uitproberen

Voordelen

- Steeds meer bewijs voor de effectiviteit van het samenbrengen van leerkrachten in een 'face-to-face' leeromgeving
- Leerkrachten leren zowel van, als met elkaar
- Mogelijkheid tot integratie van alle vijf de vastgestelde kernkarakteristieken >>

Leergemeenschappen

Aanbevelingen leergemeenschappen

Focus op inhoud

Het is van belang dat er wordt uitgewerkt hoe een concrete vertaalslag kan worden gemaakt van de financiële competenties van de leerkracht zelf, naar de klaspraktijk.

Vakinhoudelijk

De financiële geletterdheid van leerkrachten moet worden versterkt (kennis, attitude & gedrag)

Betaalmiddelen

Sparen

Beleggen

Etc.

Vakdidactisch

Leerkrachten moeten leren hoe deze kennis het best kan worden overgebracht op hun leerlingen

Differentiatie

(grote variatie in

leerlingkenmerken die

financiële geletterdheid

beïnvloeden)

Aanbevelingen leergemeenschappen

Actief leren

Net als voor leerlingen, is 'leren door doen' effectiever voor het leerproces van leerkrachten dan bijvoorbeeld het bestuderen van teksten, of het bijwonen van presentaties.

Een leergemeenschap leent zich hier uitstekend voor. Mogelijkheden:

- Ontwikkeling van lesmateriaal
- Discussie met collega's
- Etc.

Aanbevelingen leergemeenschappen

Coherentie

Leergemeenschappen kunnen best de eindtermen en leerplannen in het oog houden tijdens het ontwikkelen van materiaal. Zo wordt er gefocust op de kennis, attitudes en vaardigheden die zeker aan bod moeten komen in de lessen. Door materiaal concreet aan te laten sluiten op de nieuwe eindtermen, ontstaat er gedragenheid.

Financiële geletterdheid in de nieuwe **eindtermen**:

- Eén van de sleutelcompetenties
- Zowel A- als B-stroom
- Met zekerheid geïntegreerd voor eerste graad
- Vanaf september 2018 meer duidelijkheid

>> Zodra de eindtermen gepubliceerd zijn, starten wij met ons experiment

Aanbevelingen leergemeenschappen

Duur

In het algemeen zal een professionaliseringsinitiatief in de vorm van een leergemeenschap een **redelijke tijdsinvestering** van de leerkrachten verlangen. Deze tijdsinvestering wordt als noodzakelijk beschouwd voor blijvende leereffecten.

- Bijeenkomsten op regelmatige basis
- Verspreid over weken/maanden/jaren

Eerder onderzoek in de context van financiële educatie toont aan dat leerkrachten zelf ook aangaven voorkeur te hebben voor ‘blijvende’ professionalisering.

Aanbevelingen leergemeenschappen

Collectieve participatie

Doordat leerkrachten in leergemeenschappen samen met hun collega's leren, wordt het leerproces versterkt.

- Interactie & discussie
- Uitwisselen van ervaringen
- Gezamenlijke doelgerichtheid
>> ondersteunt sterk het proces van co-creatie én leren

Onderzoek in de context van financiële educatie toonde eerder ook al aan dat leerkrachten graag contacten leggen met hun collega's tijdens professionaliseringsinitiatieven.

Conclusie

Leergemeenschappen hebben veel potentieel als professionaliseringsinitiatief (o.a. in financiële educatie), en hebben daarnaast voor individuele leerkrachten allerlei **bijkomende voordelen**:

- Contact leggen met collega's
- Verdelen van werk
- Niet alleen hoeven beginnen
- Concreet toepasbaar materiaal
- Netwerk waarop men kan terugvallen
- Plezier in professionaliseren

Vraagtekens

- Wat zullen de **eindtermen** met betrekking tot financiële geletterdheid precies inhouden?
- Welke leerkrachten zullen financiële educatie uiteindelijk gaan aanbieden, als onderdeel van welke **vakken**?
- Onder welke **voorwaarden** zijn zij bereid om deel uit te maken van een leergemeenschap?
- Hoe kunnen we ervoor zorgen dat ook de rest voldoende capaciteiten heeft om effectief financiële educatie te bieden?
- En dat alles op **grote schaal** en **korte termijn**?!

Bedankt!

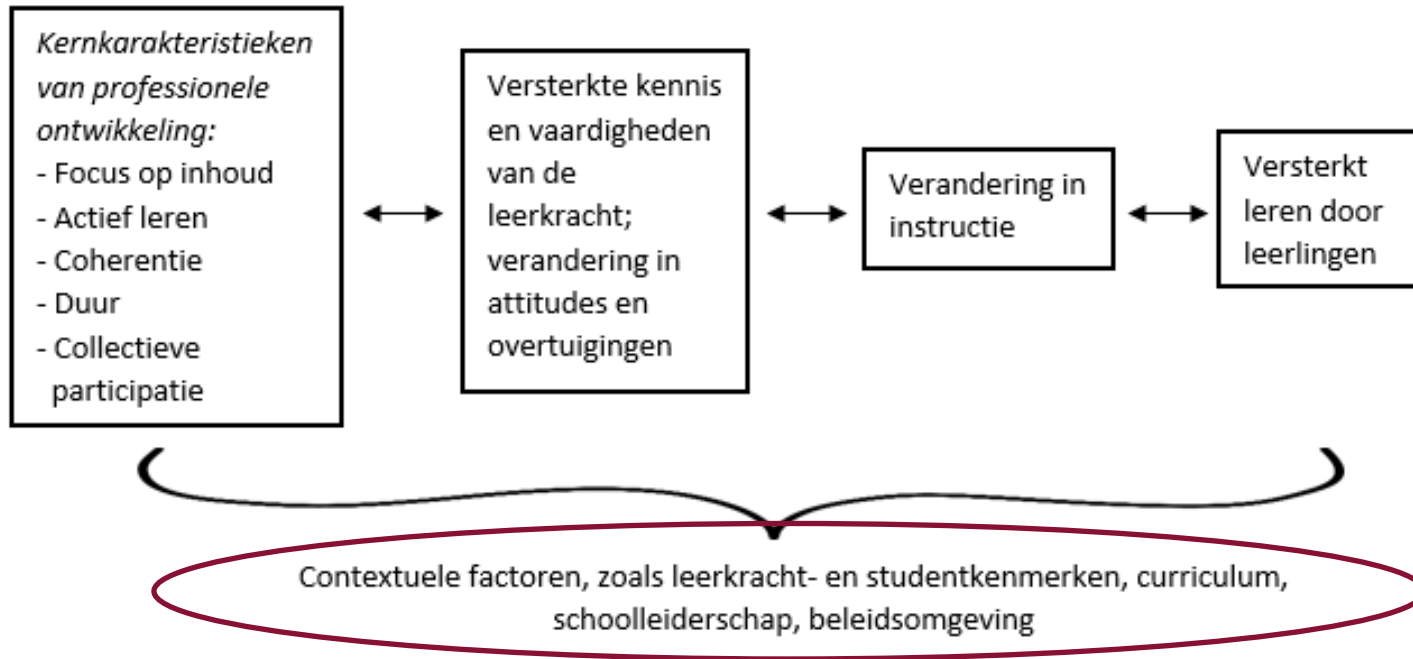
Contactinformatie:

boukje.compen@uantwerpen.be

boukje.compen@kuleuven.be

Welke contextuele factoren zijn van invloed?

Welke contextuele factoren zijn van invloed?

Grote verscheidenheid aan factoren die van invloed zijn op de opzet van de professionalisering, net als op de effecten daarvan. Grotendeels onder te verdelen op 3 niveaus:

- **Onderwijsbeleid**
Vaststellen van eindtermen en curriculum
- **School- en klaskenmerken**
Toegang tot professionele ontwikkeling, school- en klasklimaat
- **Persoonlijke kenmerken**
  - 1) **Leerkracht**
Aantal jaren ervaring, ervaring met financiële educatie, achtergrond in economie
motivatie, zelfvertrouwen
  - 2) **Leerling**
Socio-economische achtergrond, financiële 'inclusie', cognitieve vaardigheden, motivatie,
zelfvertrouwen